

Hanna Sarkkinen vas ym.

Toimenpideoite oikeudenmukaisesta ilmastosiirtymästä

Eduskunnalle

Ilmastonmuutos, luonnonvarojen ylikulutus ja luonnon monimuotoisuuden romahtaminen ovat aikamme kohtalonkysymyksiä. Vastauksemme näihin haasteisiin määrittävät tulevien sukupolvien elämän edellytykset. Maapallo ja ilmakehä ovat jo nyt muuttuneet peruuttamattomasti. Meillä ei ole varaa epäonnistua.

Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja elintapamme muuttaminen yhteensopivaksi luonnon asettamien reunaehtojen kanssa tarkoittaa valtavaa yhteiskunnallista murrosta. Tapamme tuottaa, kuluttaa, liikkuu, asuu ja syödä on muututtava nopeasti. Myös tuotannon ja työnteon on muututtava.

Halpa ja helposti saatava fossiilienergia on yli 150 vuotta muodostanut taloudellisen ja yhteiskunnallisen järjestelmämme aineellisen perustan ja muovannut tuotantojärjestelmiä, kulutustottumuksia, elinympäristöjä, valtarakenteita ja sosiaalisia suhteita. Kapitalistista markkinataloutta, siten kuin sen tunnemme, ei ole ollut olemassa ilman uusiutumaton energiaa. Talouskasvu on aina merkinnyt lisääntyvää luonnonvarojen käyttöä ja iso osa työstä on kytköksissä fossiilitalouteen.

Kyse on suuruusluokaltaan hyvinvointivaltion rakentamiseen verrattavissa olevasta tehtävästä, jossa useita yhteiskunnan osa-alueita ohjataan samanaikaisesti kestäväan suuntaan. Tämä edellyttää kulttuurisen muutoksen ja strategisen kokonaisvision lisäksi muun muassa huomattavasti nykyistä tiukempaa sitovaa ympäristösääntelyä, ulkoisvaikutusten hinnoittelua todellisten haittojen mukaisesti (esimerkiksi verotuksen kautta) sekä valtavia panostuksia infrastruktuuriin, tutkimukseen ja osaamiseen. Myös talouden ja sen rakenteiden on muututtava. Muutos synnyttää paljon uutta työtä, muuttaa olemassa olevaa tuotantoa ja toisaalta hävittää joitain aloja.

Samalla on huolehdittava yhteiskunnallisesta tasa-arvosta. Sosiaaliturvaa, verotusta, koulutusjärjestelmää ja työelämää on uudistettava niin, että jokaisella on mahdollisuus hyvään elämään.

Oikeudenmukainen siirtymä Suomessa

Marraskuussa 2018 kahdeksan eduskuntapuoluetta sopi yhteisistä tavoitteista Suomen ilmastopolitiikalle. Useamman kansanedustajan puolueista ainoastaan perussuomalaiset jättäytyi sopimuksen ulkopuolelle.

Ilmastolinjauksessa puolueet sitoutuvat valmistelemaan kokonaisvaltaisen maankäyttösektorin nielu politiikan, kasvattamaan Suomen hiilinielua, vähentämään turvemaiden päästöjä, tekemään

Toimenpidealoite TPA 83/2018 vp

sähkön- ja lämmöntuotannosta "lähes päästötöntä", edistämään vähäpäästöistä ja päästötöntä liikennettä, kasvattamaan tutkimus- ja kehitystoiminnan rahoitusta, lisäämään Suomen kansainvälistä ilmastorahoitusta sekä edistämään kiertotaloutta ja kestävästä kulutusta ja tuotantoa.

Kaikki nämä tavoitteet ovat erittäin tärkeitä. Julistuksenomainen yhteislausuma jättää kuitenkin auki sen, miten näitä tavoitteita konkreettisesti edistetään. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että siirryttäessä yleisistä tavoitteista käytännön keinojen tasolle astutaan politiikan ja vallan kentälle, jossa intressien, motiivien ja maailmankuvien erot tulevat herkemmin näkyviksi. Seuraavan hallituksen on kuitenkin ensitöikseen siirryttävä ilmastopuheista ilmastotekoihin.

Yksi keskeinen näkökulma jäi puolueiden yhteislausumassa mainitsematta: siinä ei käsitellä lainkaan sitä, kuinka ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siirtyminen kestäväan yhteiskuntaan muuttaa taloutta ja työtä, ja miten tämä on politiikassa huomioitava.

On kuitenkin selvää, että ilmastolinjauksen tavoitteiden ottaminen tosissaan merkitsee joidenkin tehtävien, ammattien ja kokonaisten alojen häviämistä, joidenkin vähenemistä ja joidenkin merkityksen kasvua. Samalla syntyy kokonaan uudenlaista työtä ja toimeliaisuutta. Ilmasto- ja ympäristökestäväan yhteiskunnan rakentaminen on valtava työmaa. Pitää rakentaa raiteita, pitää uusia energijärjestelmiä, pitää luoda korjaus- ja kierrätysmalleja, pitää investoida kestäväan tuotantoon. Tavaroiden sijaan on keskityttävä palveluihin, määrän sijaan on satsattava laatuun.

Suuret rakenteelliset murrokset eivät koskaan ole ongelmattomia. Kun vanha työpaikka häviää, ei kaikkien osaamiselle löydy kysyntää. Yhteiskuntapolitiikan on tällöin tultava vastaan, jotta mahdollisimman harva ajautuisi vastentahtoiseen työttömyyteen tai toimeentulovaikeuksiin ja mahdollisimman moni löytäisi uuden työn.

Tällainen niin sanottu oikeudenmukainen siirtymä edellyttää, että esimerkiksi koulutuksen sisältöjen ja rakenteiden on muokkauduttava uusiin tarpeisiin. Jo työelämässä olevien on pystyttävä päivittämään osaamistaan. Täydennys- ja uudelleen koulutuksen tarve kasvaa ja jokaiselle on annettava niihin aito mahdollisuus. Se edellyttää, että toimeentulo turvataan myös siirtymäkaudella, kun ihminen opiskelee uutta. Lähellä eläkeikää olevien "rakennemuutoksen uhrien" on halutessaan päästävä varhennetulla eläkkeelle. Myös yrityksiä on tuettava, kun ne uudistavat tuotantoaan ja toimintatapojaan ympäristökestäviksi ja etsivät uusia markkinoita. Tässä olennaista on tutkimus-, tuotekehitys- ja innovaatio rahoitus.

Seuraavan hallituksen tulee luoda Suomelle oikeudenmukaisen siirtymän ohjelma, jossa määritellään ne alat ja alueet, jotka tarvitsevat muutostukea. Ohjelman tulee sisältää mekanismit, joiden avulla päästöperusteisten maksujen ja verojen korotukset korvataan pieni- ja keskituloisille. Siinä tulee tunnistaa ja määritellä keinot, joiden avulla yrityksiä kannustetaan uudistumaan, ja linjata, kuinka jatkuvaa oppimista ja uudelleen koulutautumista tuetaan. Ohjelman tulee myös tunnistaa aloja, joille uutta työtä syntyy ja jossa Suomella avautuu uusia mahdollisuuksia. Oikeudenmukaisen siirtymän ohjelma tulisi laatia yhdessä kansalaisyhteiskunnan, toimialojen ja ammattiliittojen kanssa.

Toimenpidealoite TPA 83/2018 vp

Turve Suomen erityiskysymyksenä

Turve on Suomessa vastaavassa asemassa kuin kivihiili monissa muissa maissa. Turpeen energiakäyttö aiheuttaa kivihiihtäkin enemmän kasvihuonekaasupäästöjä. Kuvaavaa on, että turpeen osuus Suomen energiantuotannosta on noin viisi prosenttia, mutta energiantuotannon päästöistä 20 prosenttia. Ilmastotavoitteiden ja -sitoumustemme saavuttaminen edellyttää, että turvevoimaa on vähennettävä nopeasti ja siitä on luovuttava kokonaan 2030-luvun alussa.

Tietyillä alueilla turveteollisuudella on tärkeä taloudellinen ja työllistävä vaikutus. Jotta turpeen energiakäytön lopettamisen kielteiset talous- ja työllisyysvaikutukset voidaan minimoida, on turvepaikkakunnille ja -teollisuudelle sekä alan työntekijöille tarjottava uusia mahdollisuuksia ja tukea.

Oikeudenmukaisen siirtymän suunnitelman osana tuleekin olla alueelliset kysymykset huomioiva muutosohjelma, jossa linjataan esimerkiksi korvaavan työn luomisesta ja alueellisen energiahuollon järjestämisestä. Suunnitelma tulee luoda hyvissä ajoin ennen kuin muutos on käsissä, ja toimenpiteet pitää aloittaa ennakoivasti.

Kansainväliset esimerkit

Vastaavaa keskustelua käydään parhaillaan monissa maissa. Esimerkiksi Portugalin hallitus antoi hiljattain esityksen 10-vuotisesta investointiohjelmasta, jossa panostettaisiin 20 miljardia euroa julkiseen liikenteeseen, uusiutuvaan energiaan ja ympäristönsuojeluun. Kyse on varsin mitavasta summasta reilun 10 miljoonan asukkaan maassa, joka on huomattavasti Suomea köyhempi.

Yhdysvalloissa yksi viime kuukausien keskustelluimmista aiheista on Green New Deal, ajatus valtavasta investointi- ja muutosohjelmasta, jolla uudistetaan yhteiskuntaa ilmastokestäväksi ja sosiaalisesti oikeudenmukaisemmaksi. Joukko demokraatteja on tehnyt kongressissa aloitteen, joka merkitsisi massiivisia julkisia investointeja uusiutuvaan energiaan, energiatehokkuuteen, julkiseen liikenteeseen, kestävään infrastruktuuriin, tutkimukseen ja uusiin työpaikkoihin.

Yksi viimeaikainen esimerkki siitä, kuinka fossiilien energiatoiminnan alasajossa voidaan huomioida sosiaalinen oikeudenmukaisuus, on Espanjan kivihiihtikaivosten sulkeminen. Espanjassa hallitus ja ammattiyhdistysliike sopivat vuonna 2018, että kaivosten sulkemisen vaikutuksia kompensoidaan julkisilla investoinneilla kaivosalueille, tarjoamalla uudelleenkoulutusta ja mahdollistamalla kaivostyöläisille varhennettu eläke.

Uuden yritystoiminnan ja kaivosten uusiokäytön tukemiseen perustettiin 250 miljoonan euron rahasto. Samaan aikaan Espanjan hallitus ilmoitti keventävänsä aurinkoenergian verotusta, eli se tukee näinkin siirtymää hiilivoimasta päästöttömään aurinkovoimaan. Lisäksi helmikuussa 2019 hallitus antoi esityksen ilmastoinvestointiohjelmasta, johon panostettaisiin 47 miljardia julkista rahaa euroa kymmenen vuoden aikana. Yhteensä tavoitteena on 200 miljardin investoinnit. Ohjelmaan sisältyy kompensatioita vanhojen työpaikkojen häviämisestä sekä panostuksia uudelleenkoulutukseen.

Toimenpideoite TPA 83/2018 vp

Lopuksi

Suomen paikka on ilmastonmuutoksen vastaisen taistelun kärkijoukossa. Samalla meidän on pidettävä huoli siitä, että tulevat valtavat muutokset kohtelevat eri alueita ja ihmisryhmiä oikeudenmukaisesti.

Oli seuraavien hallitusten kokoonpano mikä tahansa, on selvää, että ilmastonmuutoksen hillintään, ekologisen jälleenrakennuksen edistämiseen ja oikeudenmukaisen siirtymän varmistamiseen tarvitaan strateginen ote ja isoja julkisia panostuksia. Ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyvä pohdinta ja politiikka on tuotava yhteen talous- ja työllisyyspolitiikan kanssa, saman otsikon alle.

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin Suomen oloihin sopivan ja ilmastotavoitteitamme tukevan oikeudenmukaisen siirtymän ohjelman valmistelemiseksi.

Helsingissä 8.3.2019

Hanna Sarkkinen vas
Li Andersson vas
Aino-Kaisa Pekonen vas
Anna Kontula vas
Paavo Arhinmäki vas
Silvia Modig vas
Katja Hänninen vas
Matti Semi vas
Kari Uotila vas